

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 005.35:005.73-027.541

СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗАСАДАХ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

STRATEGY OF FORMATION OF DOMESTIC ENTERPRISES' ORGANIZATIONAL CULTURE BASED ON CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY: A REGIONAL ASPECT

Ворончак І.О.

кандидат економічних наук, викладач кафедри менеджменту
та адміністрування,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

Демачкович Л.М.

студентка,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

У статті обґрунтовано необхідність формування організаційної культури вітчизняних підприємств на засадах соціальної відповідальності бізнесу. З'ясовано чинники регіональної диференціації практики соціальної відповідальності бізнесу як основи регіональної політики розвитку соціальної відповідальності бізнесу, відповідної умовам конкретного регіону. Проаналізовано зарубіжний досвід стимулювання соціальної відповідальності бізнесу, класифіковано інструменти стимулюючого впливу. Визначено сутність, механізм формування та реалізації регіональної стратегії розвитку соціальної відповідальності бізнесу.

Ключові слова: організаційна культура, соціальна відповідальність бізнесу, інструментарій стимулювання соціальної відповідальності бізнесу, регіональна стратегія розвитку соціальної відповідальності бізнесу.

В статье обоснована необходимость формирования организационной культуры отечественных предприятий на принципах социальной ответственности бизнеса. Выявлены факторы региональной дифференциации практики социальной ответственности бизнеса как основы региональной политики развития социальной ответственности бизнеса, соответствующей условиям конкретного региона. Проанализирован зарубежный опыт стимулирования социальной ответственности бизнеса, классифицированы инструменты стимулирующего воздействия. Определены сущность и механизм формирования и реализации региональной стратегии развития социальной ответственности бизнеса.

Ключевые слова: организационная культура, социальная ответственность бизнеса, инструментальный стимулирования социальной ответственности бизнеса, региональная стратегия развития социальной ответственности бизнеса.

In the article the necessity of formation of domestic enterprises' organizational culture based on corporate social responsibility has been grounded. Factors of regional differentiation of corporate social responsibility practices have been founded as the basis for regional corporate social responsibility development policy, which fulfill the conditions of the particular region. The foreign experience of corporate social responsibility stimulation has been analyzed, its instruments have been classified. The formation and implementation mechanism of regional strategy of corporate social responsibility development has been determined.

Keywords: organizational culture, corporate social responsibility, corporate social responsibility stimulation's instruments, the regional strategy of corporate social responsibility development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Інтеграція нашої держави в єдиний європейський економічний та культурний простір вимагають, зокрема, кардинальної зміни філософії ведення бізнесу і передусім заміни трансформованих соціалістичних моделей організаційної культури вітчизняних підприємств та моделей управління, характерних для «дикого капіталізму», на європейські підходи до корпоративного управління, що зорієнтовані на гуманістичні цінності (забезпечення прав людини, сталий розвиток, охорону навколишнього середовища, ділову етику, соціально-етичний маркетинг, інформаційну відкритість і підзвітність суспільним інститутам). Механізм інтеграції такої філософії бізнесу у повсякденну практику господарської діяльності пропонує концепція соціальної відповідальності бізнесу (СВБ) – складова частина ціннісного (за Е. Шейном [1, с. 35–42]) рівня організаційної культури – системи принципів управління, зорієнтованих на свідоме врахування бізнесом вимог законодавства та інтересів громадян (окремих осіб, соціальних груп, регіональних та національних інтересів, глобальних цілей сталого розвитку) для забезпечення суспільного добробуту.

Проблема утвердження відповідного типу мислення та цільових установок підприємців має декілька вимірів:

- правовий (створення законодавчих умов для відповідальної ділової практики, забезпечення відповідальності органів влади на всіх рівнях);
- економічний (матеріальне заохочення представників бізнесу до свідомого ухвалення відповідальних рішень, санкції за безвідповідальну поведінку);
- інформаційний (пропаганда відповідального підходу до ведення бізнесу, суспільне визнання досягнень вітчизняних підприємств у сфері ділової етики);
- педагогічний (виховання на принципах СВБ майбутньої бізнес-еліти України у ВНЗ економічного профілю) тощо.

Лише послідовна державна політика, що комплексно поєднує вплив на організаційну культуру з точки зору зазначених аспектів СВБ, може бути дієвим механізмом утвердження відповідальності та ділової етики в менеджменті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання

даної проблеми і на які спираються автори. Теоретико-методологічні основи концепції СВБ розроблено Г. Боуеном, К. Девісом, П. Друкером, А. Керролом, Р. Фріменом, Дж. Постом, Л. Престоном та ін. Особливості регіонального рівня соціальної відповідальності бізнесу та окремі аспекти регіональної політики інтеграції принципів СВБ в організаційну культуру підприємств є об'єктом дослідження Д. Баюри, І. Булеєва, Н. Водницької, О. Герасименко, Л. Грициної,

О. Грішнєвої, П. Калити, А. Колота, Ю. Саєнка, М. Саприкіної, Т. Смовженко, О. Степанової, Н. Ушакової, Е. Шейна та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим

присвячується означена стаття. Однією з проблем формування ефективної державної політики з підвищення рівня соціальної відповідальності вітчизняного бізнесу, яка не знайшла достатнього висвітлення у наукових дослідженнях, є регіональна диференціація СВБ та розробка регіональної політики розвитку СВБ, що враховує специфіку організаційної культури та ділової практики в конкретному регіоні.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою дослідження є обґрунтування регіональних особливостей та стратегічних підходів до формування організаційної культури на принципах СВБ.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розвиток СВБ на регіональному рівні зумовлений зусиллями, які докладаються урядами країн, міжнародними об'єднаннями представників бізнесу, міждержавними організаціями (ООН, ЄС, ОЕСР), транснаціональними та багатонаціональними компаніями тощо. Програмні документи, ухвалені на мега- та макрорівні СВБ, реалізуються як практичні заходи на його мезорівні. Саме на рівні регіону державна політика щодо СВБ стимулює реалізацію конкретних програм розвитку СВБ, які враховують умови ведення бізнесу у відповідному територіальному утворенні.

Регіональна специфіка СВБ визначається особливостями кожного регіону як складного територіально-економічного комплексу і соціально-територіальної спільноти. Об'єктивними причинами регіональної диференціації за передумовами розвитку СВБ є різниця у економічному потенціалі, ступені концентрації капіталу, галузевій структурі економіки, рівні розвитку асоціацій представників бізнесу, обсягах і структурі іноземних інвестицій, активності громадянського суспільства, типі регіонального ринку праці, рівні життя та соціально-культурного розвитку, забезпеченості об'єктами соціальної інфраструктури, екологічній ситуації, гостроті суспільно-політичних, етнічних чи релігійних конфліктів тощо. Тому, незважаючи на однорідне правове поле, різноспрямований вплив зазначених чинників зумовлює відмінності в розвитку СВБ у регіонах однієї держави, що потребує специфічних підходів до управління процесом становлення та розвитку СВБ, формування як загальнодержавної, так і регіональної політики її забезпечення.

Нині зростають масштаби державного стимулювання та регулювання СВБ (табл. 1). Упродовження обов'язкових систем екологічного контролю, розвиток трудового законодавства і соціальної звітності сприяють поступовому

перетворенню у більшості європейських країн «добровільної СВБ» у «регульовану СВБ». Звужуючи певною мірою можливості для ініціативи бізнесу, такий підхід дає можливість діловим колам отримати чіткі цілі, що орієнтують організаційну культуру на суспільні очікування та дають змогу здобути репутацію «соціально відповідального бізнесу» за умови імплементації у власній діяльності законодавчих вимог.

Таблиця 1

Практика державного регулювання та стимулювання СВБ у країнах світу

Інструменти впливу	Країни
Відзнаки та нагороди у сфері СВБ	Бельгія, Данія, Люксембург, Іспанія, Греція, Австрія, Німеччина, Польща, Словаччина, США
Податкові пільги, кредити, фінансова підтримка	Німеччина, Ірландія, Нідерланди, Італія, Великобританія, США
Обов'язкова звітність щодо трудових та пенсійних питань	Бельгія, Данія, Німеччина, Іспанія, Франція, Швеція, Великобританія, Португалія
Розробка національних стратегій сталого розвитку та СВБ	Великобританія, Австрія, Канада, Франція, Литва, Словаччина
Обов'язкове оприлюднення інформації про екологічні наслідки діяльності	Швеція, США, Бельгія, Ірландія, Данія
Додаткові звіти щодо соціальної відповідальності компанії	Данія, Швеція
Добровільні угоди щодо захисту прав людини, відсутність дискримінації на робочому місці	Німеччина, Франція, США, Велика Британія
Семінари для компаній, аналітичні дослідження, навчальні програми	Австрія, Данія, Німеччина, Японія
Розробка керівних принципів звітування щодо екологічних і соціальних питань	Данія, Великобританія, Франція
Створення рад зі сталого розвитку за участю влади, бізнесу, громадськості	Франція, Австрія, Данія, Польща
Оцінка етичних та соціальних аспектів інвестиційних проектів	Франція, Бельгія

Джерело: узагальнено авторами за даними [2, с. 16, 19–21, 31–37; 3, с. 25–26]

Регіональні органи влади також використовують різноманітні інструменти впливу на бізнес для підвищення його соціальної відповідальності:

– у Німеччині органи місцевого самоврядування реалізують програми розвитку соціальної та господарської інфраструктури, організують «круглі столи» для обміну досвідом СВБ;

– в Іспанії органи влади регіонів регулюють систему оподаткування, надають субсидії підприємствам, навчають персонал, здійснюють контроль над соціальними та екологічними наслідками діяльності бізнесу;

– у Швеції в муніципалітетах діють відділи регіонального розвитку, що сприяють становленню відповідального малого і середнього підприємництва;

– в Австралії органи самоврядування підтримують підприємства, діяльність яких сприяє регіональному розвитку;

– у Данії при місцевих органах влади функціонують «Координаційні комітети з превентивних заходів на ринку праці», які складаються з представників роботодавців, профспілок та громадськості; регіональна влада веде постійний діалог із бізнесом для поширення принципів СВБ тощо [2, с. 16; 3, с. 334–336; 4, с. 1–8].

Аналіз використовуваних у міжнародній та вітчизняній практиці методів стимулювання СВБ, а також традиційного інструментарію регіонального управління дає можливість виокремити та класифікувати засоби забезпечення СВБ регіону за характером їх впливу на бізнес (табл. 2).

Поєднати стимулюючі інструменти різних типів дають змогу програми та стратегії соціально-економічного розвитку регіонів. Ці документи зорієнтовані на розв'язання завдань сталого розвитку та відтворення потенціалу регіону і передбачають установлення чітких цілей та механізмів їх досягнення. Необхідним елементом системи стратегічного планування регіонального розвитку в умовах актуалізації проблеми утвердження СВБ як базового елементу організаційної культури вітчизняних підприємств є регіональна стратегія розвитку СВБ.

Стратегія розвитку СВБ у регіоні може бути визначена як комплексний, довгостроковий плановий документ, що охоплює взаємопов'язану сукупність норм, правил, зобов'язань, організаційних механізмів імплементації практики СВБ у регіоні, розроблений для сприяння інституціалізації та інтеграції СВБ у діяльність бізнесу, визначення орієнтирів та шляхів досягнення бізнесом цілей зростання суспільного добробуту і регіонального розвитку. Вона має бути пов'язана з регіональною стратегією соціально-економічного розвитку, стратегією розвитку підприємництва, стратегіями щодо таких аспектів, як енергозбереження, споживання, людські ресурси тощо.

Роль регіональної стратегії розвитку СВБ як ключового елемента механізму становлення організаційної культури на основі СВБ полягає у:

– визначенні спільного для представників бізнесу та зацікавлених сторін розуміння сутності СВБ, узгодженні використовуваних категорій;

– з'ясуванні цілей, завдань та принципів практики СББ;
– встановленні обов'язків сторін соціального партнерства;

– формулюванні конкретних очікуваних результатів діяльності з СББ;
– стислому та ємному визначенні механізмів розвитку СББ;

Таблиця 2

Класифікація інструментарію формування організаційної культури підприємств на засадах СББ

Вид	Характеристика	Перелік інструментів впливу
Адміністративні (організаційно-правові)	Створення загальних сприятливих умов для практики СББ, організація, контроль, координація та регулювання окремих її сфер	– Проведення перевірок дотримання законодавства господарюючими суб'єктами в регіоні; припинення діяльності підприємств у разі порушення економічних, екологічних і соціальних зобов'язань; визначення порядку відведення земельних ділянок, видача дозволів на будівництво, реконструкцію, введення в експлуатацію і розміщення об'єктів соціальної та екологічної інфраструктури; організація конкурсів із надання земельних ділянок та майна державних і комунальних підприємств для реалізації соціальних та природоохоронних проектів; розробка спеціальних державних концепцій і програм підтримки підприємницької діяльності та СББ у регіонах з порушеною структурою виробництва, складною соціальною, демографічною, екологічною ситуацією; врахування соціальних і екологічних критеріїв під час проведення тендерів, конкурсів, наданні ліцензій; створення постійних і тимчасових дорадчих структур із представників бізнесу у складі органів влади регіону з їх залученням до прийняття рішень щодо регіонального соціально-економічного розвитку; техніко-економічне обґрунтування та організаційна підтримка корпоративних проектів СББ; формування спеціальних економічних зон з особливими умовами організації та ведення бізнесу для підприємств, що сприяють розв'язанню регіональних проблем; формування системи звітності з СББ
Економічні	Пряма підтримка підприємств, економічна, соціальна чи екологічна політика яких є визначальною в регіональному розвитку, а її згортання може призвести до катастрофічних наслідків	Цільове фінансування окремих проектів СББ; надання пільгових кредитів і дотацій на цілі соціально-економічного та екологічного розвитку; диференціація ставок місцевих податків, а також центральних у частині, що спрямовується до місцевих бюджетів; включення соціальних інвестицій до переліку видатків, які відносять на витрати підприємства; запровадження «процентних законів» (залучення платника податків до визначення напрямів витрачання частини сплачених ним коштів); звільнення від сплати імпортного мита за обладнання, яке ввозиться для реалізації соціальних, природоохоронних, енергоощадних проектів; повне або часткове відшкодування відсотків за кредитами, отриманими на соціальні проекти; державні гарантії банківських кредитів, що виділяються на цілі екологічного та соціального розвитку; субсидування на конкурсній основі інвестиційних проектів у сфері соціального підприємництва; підтримка відповідального бізнесу через систему регіональних і муніципальних замовлень, збільшення попиту на соціально важливі види товарів через організацію їх державних закупівель
Соціально-психологічні та інформаційні	Морально-психологічна підтримка відповідального бізнесу, поширення знань та передового досвіду підприємницької діяльності на принципах СББ	Аналіз практики СББ, експертна оцінка можливостей розвитку підприємництва регіону на принципах СББ; регіональний консалтинг бізнесу з питань правового, фінансового, кадрового забезпечення програм СББ; створення банків даних соціальних проектів та нормативних актів у сфері СББ, інформаційних порталів підтримки соціальних ініціатив у мережі Інтернет; формування мережі консультаційних центрів із питань СББ (у т.ч. на базі діючих об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва); підготовка фахівців у сфері СББ через підтримку відповідних навчальних курсів у регіональних ВНЗ, організацію курсів з управління СББ у регіоні для керівників підприємств; проведення регіональних форумів, конференцій, «круглих столів», тренінгів, семінарів, присвячених питанням етики та відповідальності бізнесу, механізмам співпраці влади, бізнесу та суспільства; висвітлення у муніципальних ЗМІ кращого досвіду СББ (цільові теле- і радіопередачі, статті та інформаційні бюлетені, зорієнтовані на формування позитивної громадської думки щодо соціальних ініціатив бізнесу); ведення й оприлюднення регіональних реєстрів соціально відповідальних (та безвідповідальних) підприємств; інформаційна підтримка випуску екологічно чистих товарів, запровадження екологічно безпечних технологій; проведення регіональних конкурсів соціальних, природоохоронних, благодійних, культурних, просвітницьких проектів бізнесу; присудження нагород та відзнак, вручення подяк та грамот посадовим особам підприємств, які досягли найбільших успіхів у просуванні ідей і становленні практики СББ, реалізували помітні проекти у конкретній сфері СББ (розвиток персоналу, якість продукції, екологія, філантропія тощо)

Джерело: сформовано авторами

– популяризації принципів СВБ серед представників органів влади, керівників підприємств та лідерів громадянського суспільства.

Рівень усвідомлення необхідності розробки національної та регіональної стратегій розвитку СВБ у бізнес-середовищі є достатньо високим (такої точки зору дотримується 31% опитаних представників бізнесу Львівщини [5, с. 122–130]). На думку керівників підприємств, їх розробка продемонструє державну і громадську підтримку бажання бізнесу підвищувати власну соціальну відповідальність, допоможе в пошуку партнерів у соціальній діяльності.

Складність розробки регіональних стратегій забезпечення СВБ полягає передусім у відсутності національної стратегії розвитку СВБ, яка могла б розглядатися як орієнтир та база відповідної стратегії регіону, адаптуючись до регіональної специфіки. Незважаючи на спроби нормативного оформлення державної політики щодо СВБ, розробка національної стратегії розвитку СВБ зупинилася на стадії доопрацювання і обговорення [6; 7]. Але напрацювання робочих груп створюють основу для подальшої роботи над концепціями забезпечення СВБ національного та регіонального рівнів.

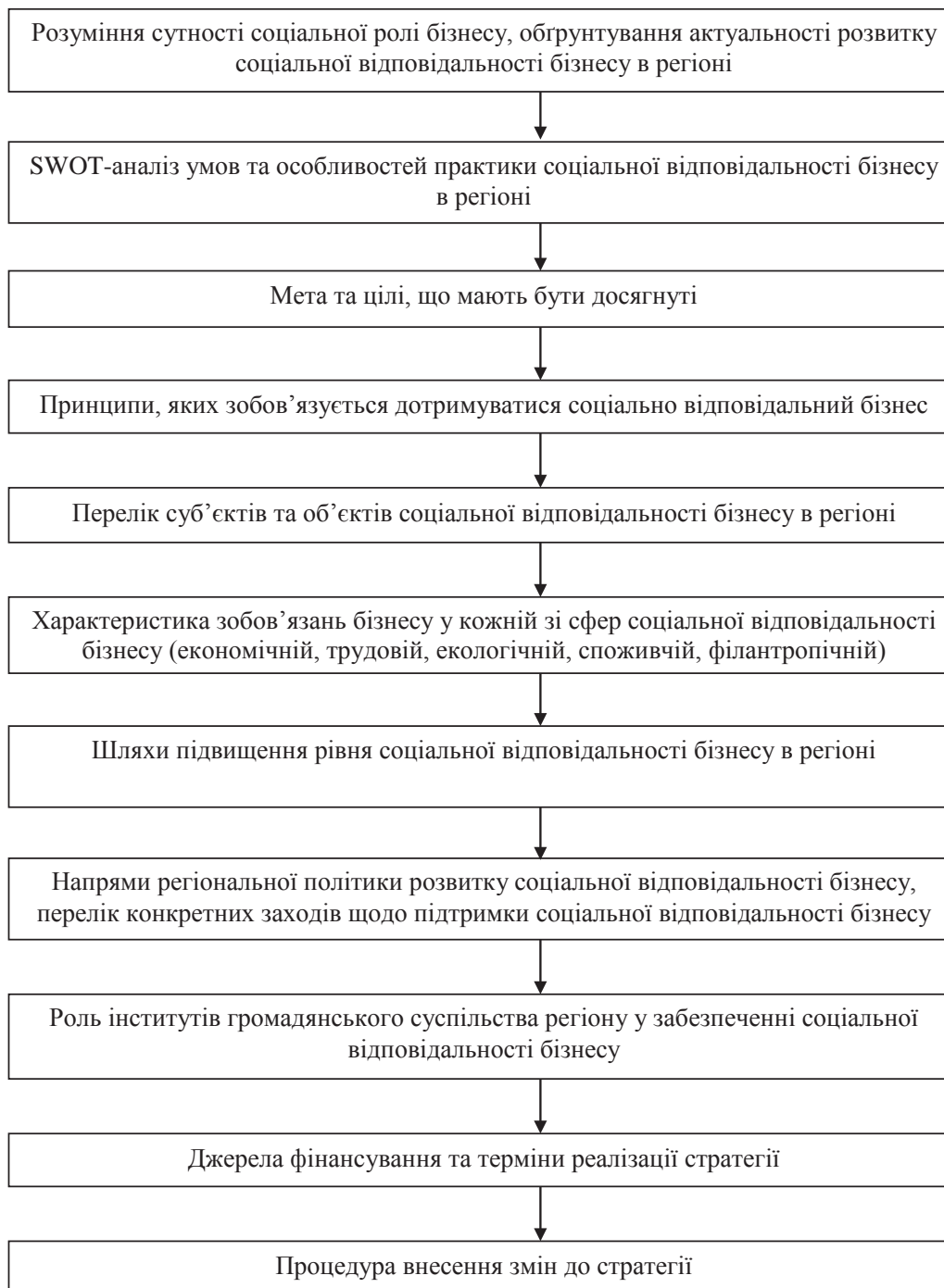

Рис. 1. Схема розробки та структура регіональної стратегії розвитку СВБ

Завдання, які мають розв'язуватися завдяки реалізації стратегії розвитку СББ у регіоні, зумовлюють алгоритм її розробки та структуру (рис. 1).

Регіональну стратегію розвитку СББ варто конкретизувати за муніципальними утвореннями, що дасть змогу включити до неї специфічні цілі окремих населених пунктів. Процес розроблення стратегії розвитку СББ у регіоні не менш важливий, ніж сама стратегія. Залучення до її формування усіх зацікавлених сторін (зокрема, громадських організацій та об'єднань підприємців), публічна підтримка органами влади продемонструють зміну акцентів у ставленні суспільства і держави до бізнесу та сприятимуть зростанню соціальної відповідальності всіх учасників діалогу. Як наслідок, стратегія розвитку СББ має стати базовим документом, що формує в усіх сторін суспільного діалогу сучасне розуміння СББ, підвищує прогностичність дій держави щодо бізнесу, створює основу спільної діяльності сторін. Стратегія має бути практичним, обмеженим за розмірами, не переважаним юридичними, технічними та економічними термінами, доступним для широких верств громадськості документом, що також сприятиме популяризації її положень.

Окрім доцільності використання стимулюючих заходів, увагу варто приділити також розробці норм саморегулювання бізнесу, внутрішніх та регіональних стандартів СББ, тому на основі стратегії розвитку СББ у регіоні доцільно оформити угоду (хартію), доступну для добровільного приєднання підприємств, чи покласти її в основу договорів про співпрацю між бізнес-структурами, владою і громадськістю. Це дасть змогу започаткувати створення об'єднань (асоціацій, форумів) соціально відповідального бізнесу, у рамках яких можливими будуть координація планів роботи учасників, взаємні

консультації та обмін досвідом, створення узгодженого плану соціальної й екологічної політики бізнесу, системний діалог та спільне відстоювання інтересів у стосунках з державними органами і громадськістю.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Як свідчить зарубіжний досвід, законодавче закріплення стимулюючих механізмів (у т. ч. економічних) не заперечує принципу добровільності СББ та може суттєво сприяти поширенню відповідальної ділової практики, але лише у тоді, коли надання пільг та преференцій відбуватиметься публічно і прозоро та не створюватиме основи для зловживань і псевдосоціальної відповідальності.

Стратегічне управління СББ на регіональному рівні як передумова формування нового типу організаційної культури має передбачати розроблення регіональної стратегії розвитку СББ та програм підтримки соціально відповідального бізнесу територіальних утворень, визначення оптимального для певної території комплексу стимулюючих інструментів, закріплення функціональних обов'язків органів державної влади щодо підтримки відповідальної ділової практики, формування громадських структур (із залученням представників бізнесу та його стейкхолдерів), а також активізацію науково-освітньої та інформаційно-просвітницької роботи з популяризації ідей СББ та сталого розвитку, дослідження регіональних особливостей практики СББ.

Серед перспективних напрямів подальших досліджень проблем становлення організаційної культури на засадах СББ слід зазначити: факторний та порівняльний аналіз розвитку СББ окремих регіонів, оцінку інфраструктурного забезпечення СББ на регіональному рівні, а також моделювання розвитку СББ регіону.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шейн Э.Х. Организационная культура и лидерство / Э.Х. Шейн; пер. с англ. под ред. В.А. Спивака. – СПб.: Питер, 2002. – 336 с.
2. Соціальна відповідальність бізнесу: розуміння та впровадження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org.ua/files/Concept_Paper.pdf.
3. Корпоративна соціальна відповідальність: моделі та управлінська практика: [підручник] / М.А. Саприкіна, О.А. Ляшенко, М.А. Саєнсус [та ін.]; за наук. ред. д.е.н., проф., засл. діяча науки і техніки України О.С. Редькіна. – К.: Фарбований лист, 2011. – 480 с.
4. Аналіз національних стратегій СББ: Пропозиції для Національної стратегії розвитку СББ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.svb.org.ua/sites/default/files/Analiz_nacionalnih_strategiy_SVB.pdf.
5. Ворончак І.О. Стан та перспективи розвитку соціальної відповідальності бізнесу Львівської області / І.О. Ворончак, О.В. Кошій // Регіональна економіка. Науковий журнал. – 2013. – № 2(68). – С. 122–130.
6. Громадське обговорення Концепції «Національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalcompact.org.ua/ua/press/events/y/m/455>.
7. Концепція національної стратегії СББ – марнування часу чи потреба [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.svb.org.ua/blog/kontseptsiya-natsionalnoi-strategii-svb-marnuvannya-chasu-chi-potreba>.